

Emendationes
et
explicationes Aeschyleas

scripsit

Carolus Fridericus Naegelsbach.

DV 0074 588 55

1106 346

Emendationes
et
explicationes Aeschyleas
scripsit

Carolus Fridericus Naegelsbach.

Verissime dixit Rob. Engerus, Aeschyli codices meliores, imprimis Medicum, quamvis sint corruptissimi, non tamen esse interpolatos conjecturis. Hinc nobis haec nascitur emendandi lex, ut emendationes nostras, quoad ejus per sermonis naturam sententiarumque vim fieri potest, ad eas quae sunt in libris scripturas accommodemus. Non quo probanda sit superstitio Clausenii, qui dum librorum apicibus inhaeret, ex critico timidissimo audacissimus evasit interpret. At contrariam viam ingressos esse plerosque qui hac aetate in emendando Aeschilo versati sint, quum sciant omnes nihil attinet demonstrare. Ego periculum faciens si quid utrumque scopulum fugiens possem in emendando poeta proficere, ex iis locis qui sunt in Choephoris vexatissimi, delegi nonnullos, in quibus demonstrarem, posse non nunquam lenioribus quam quae ceteris placuerunt remediis ad verborum aut non corruptorum intelligentiam aut corruptorum restitutionem perveniri. Quae scripsi, veri mihi quidem videntur non dissimilia; vera esse non tam impudens sum ut in tanta rei difficultate ausim asseverare; hoc puto fieri posse ut nonnulla mea aliorum assensu firmata veritatis robur acquirant. Refutare autem aliorum sententias raro institui, non quod abhorreat prorsus contentionibus animus,

sed quum brevitatis studio tum quia veris, si quidem vera sint, falsa rectissime coarguuntur.

1. Choeph. 61—65 *Dind.*

ῥοπή δ' ἐπισκοπεῖ δίκας
ταχεῖα τοὺς μὲν ἐν φάει,
τὰ δ' ἐν μεταχμίῳ σκότου
μένει χρονίζοντ' ἄχῃ βρῦει.
τοὺς δ' ἄκραντος ἔχει νύξ.

Loci hujus obscurissimi explicationem diu est quum repetendam arbitrabar ex natura poenae, quae Graecis aut repraesentari aut differri idque aut ad exitum vitae aut post mortem etiam videbatur; cf. Theol. meam posthom. p. 32 sqq. Nunc Jonghium Batavum editorem in eadem esse sententia intellexi, sed aliter atque ille judico de verbis ipsis. Et prima quidem sententiae pars satis aperta, esse homines, quos subitum poenae discrimen opprimat ἐν φάει, in ipsa luce vitae; nam hanc esse hujus voluntatem vocis apparet ex Eurip. Electr. 1144 (Kirchhoff.) νυμφεύσῃ δὲ καὶ Ἀιδου δόμοις ὧπερ ξυνῆδες ἐν φάει. Difficiliora sunt quae sequuntur. Nam verba (τὰ δ' ἐν μεταχμίῳ σκότου) μένει χρονίζοντ' ἄχῃ βρῦει una redundant syllaba, id quod antistrophicus arguit (52): δνόφοι καλύπτουσι δόμους. Ejecta Hermannus voce βρῦει scripsit ἀτυχῇ habuitque μένει pro verbo: alii inter lucem et tenebras infelices morantur (infelix exsilio Orestes). Probavit hoc Prienius in Mus. Rh. N. F. 6. p. 574. *) Mihi vitiosum videtur ἄχῃ; in hoc alii aliter laborant libri, qui βρῦει integrum conservant ad unum omnes. Quodsi scribemus: μένει χρονίζοντα βρῦει, haec nascitur commodissima sententia: alia vero mala diu cessantia in tenebrarum et lucis confiniis impetu

*) M. Schmidt apud Mützellium VIII p. 334. μένει χρονίζοντα λάχῃ, quod non ex omni parte intelligo.

scaturiunt. Nam primum τὰ δὲ intelligimus mala poenarum; haec enim sola recte dicuntur χρονίζειν recteque ad ῥοπήν δίκας ταχεῖαν referuntur contrarie, eorumque significandorum causa inutile illud ἄχῃ ascriptum videtur pro glossa. Deinde βρούει non potest retineri, quin μένει dativus sit, non is quidem infrequens Aeschilo; S. Theb. 393. βοῶ παρ' ὄχθαις ποταμίαις μάχης ἐρῶν, ἵππος χαλινῶν ὥς κατασθμαίνων μένει, qui locus multorum conjecturis tentatus (cf. M. Rh. 11, 2. p. 305) sannissimus est, dummodo μένει intelligatur de bellatoris equi ferocia frena cum anhelitu spirituque mandentis. Eum. 651. τὰ δ' ἄλλα πάντ' ἄνω τε καὶ κάτω στρέφω, τίθῃσι (Ζεὺς), οὐδὲν ἀσθμαίνων μένει, non ab impetu ac studio anhelans, i. e. ῥεῖα; cui contrarium est, quod habet Hesiod. Scut. 394. παντὶ μένει σπένδων. Denique σκότου μεταίχμιον nemo dubitat quin sit μεταίχμιον σκότου καὶ φάους; cf. Aristoph. Av. 187. ἐν μέσῳ δῆπουθεν ἀήρ ἐστι γῆς· adjice: καὶ οὐρανοῦ; cf. Doed. comm. de brachyl. (Reden und Aufsätze II p. 195). Hoc autem lucis tenebrarumque confinium intelligitur exitus et quasi extremus actus vitae. Jam qui quae adhuc legimus ad poenarum diversa tempora retulerit, is ne quae sequuntur quidem: τοὺς δ' ἄκραντος ἔχει νύξ (sic enim scriptum in libris est) a poenae significando tempore putabit aliena, sed complendae sententiae causa cogitabit: quum venit, ῥοπήν δίκας; hoc est: alios quum puniuntur cohibet nox i. e. Orcus, qui φάει contrarius est. Hermannus, qui non tria poenarum tempora discriminat, sed tria genera miserorum, quorum Aegisthus et Clytaemnestra miseri sint ob imminentem poenam, Orestes propter exilium, Agamemno propter interitum, minus consideravit, quod mihi videtur esse gravissimum, orationis membra tria sic esse nexa inter se atque implicita contrariis, ut alterum ac tertium membrum non possit nisi aegerrime revelli ab illa ῥοπήν δίκας, cujus quomodo triplex sit modus puniendi, patefacit poeticus sermo ad vulgarem revocatus: ῥοπήν δίκης τοὺς μὲν ἐν φάει ἐπισκοπεῖ, ὅταν ἦ ταχεῖα, τοὺς δ' ἐν μεταίχμιῳ σκότου, ὅταν χρονίζῃ τοὺς δ' ἐπισκοπεῖ καὶ ἀποθανόντας.

2. Epodus 75–83. in Mediceo scriptus in hunc modum est:

ἔμοι δ', — ἀνάγκαν γὰρ ἀμφίπολιν
 θεοὶ προσήνεγκαν· ἐκ γὰρ οἴκων
 πατρῶων δούλιον ἱσάγον αἶσαν —
 δίκαια καὶ μὴ δίκαια *)
 πρόποντ' ἀρχὰς βίου
 βίᾳ φερομένων αἰνέσαι πικρῶν φρενῶν
 στύγος κρατούσῃ· κ. τ. λ.

Seposita interim parenthesi verba ea, in quibus ipsa sedes est sententiae; primo separata a ceteris videamus. Ea naturali collocata ordine haec sunt: δίκαια καὶ μὴ δίκαια πρόποντα (ἔστιν) ἔμοι αἰνέσαι ἀρχὰς βίου. In his verbum πρόπειν personaliter, ut ajunt, positum, sicut in Soph. Electr. 1235 (1254): ὁ πᾶς ἂν πρόποι παρῶν ἐννέπειν τάδε δίκαια χρόνος, ubi conferendus Wunderus est; vide etiam Herm. ad Ag. 1355. Deinde ἀρχαὶ βίου domini sunt vitae; nam loquuntur Trojanæ mulieres captivæ, quarum tota nunc vita obnoxia dominis est, in quorum potestatem venerunt. His perspectis haec nascitur sententia: justa atque injusta decora mihi sunt ad laudem eorum, quibus obnoxiam vitam ago, h. e. me servam laudare decet quidquid faciunt domini. Sequitur βίᾳ φερομένων. Genitivus hic durissime intelligitur absolutus; nam pro eo in promptu erat poetae scribere φερομένας. Quapropter pulcherrimam ascisco conjecturam Ahrensi: βίᾳ φρενῶν, quod ipsum legitur in S. Th. 612. At enim iteratur hoc φρενῶν in sequentibus: πικρῶν φρενῶν στύγος κρατούσῃ. Excuset forsitan aliquis morem Aeschyli eadem vocabula saepissime perparvo intervallo repetentis, qua de re multus est Wellauerus in Comment. Aeschyli specimine p. 5 sqq. Verum quanta hujus loci foret repetitionis licentia, tanta non est in locis ceteris. Ergo potius quam Ahrensi conjecturam repudiem, malo hoc alterum φρενῶν

*) Hoc alterum δίκαια delendum arbitror ob numeros.

vitiosum putare, praesertim quum in Mediceo sit non *πικρόν*, sed *πικρῶν*, ad quod facile accommodatur *λόγων* vel *ἐπῶν*. Novimus enim *πικρογλώσσους ἀράς* ex S. Th. 787. *Πικρῶν λόγων στύγος κρατεῖν* esset acerborum verborum odium cohibere h. e. acerbis voces odii plenas. Sed haec incerta; illud mihi quidem certissimum dicere chorum; me decet dominorum juste injuste facta laudare invitam ac reluctantem, acerbum odium prementem pectore.

Cur autem hoc sibi decorum putet chorus, ejus rei causa continetur parenthesi, quae duas habet enunciationes, in quarum est utraque particula *γάρ*: *ἀνάγκη γάρ ἀμφιπτολὶν θεοὶ προσήνεγκαν, ἐκ γάρ οἴκων πατρῴων δουλίαν* (Medicei *δούλιον* emendavit Blomfieldius) *ἔσθ' ἄγον αἶσαν*. Quarum sententiarum utra tandem firmat et probat rem primariam, esse choro dominorum omnia facta collaudanda? Nempe altera: nam dii me ex patriis aedibus in servilem adduxerunt conditionem. Hoc ipsum autem ut servitutem serviant chori mulieres unde factum est? Nimirum docet hoc ea sententia, quae *γάρ* illud prius habet, quae particula hoc quoque loco ad similitudinem nostrae *ja* sequentibus rebus confirmandis praemittitur. Jam quum *ἀνάγκη ἀμφιπτολὶς* sit necessitas hostilis urbem cingens (cf. *τὸν ἀμφιτειχῇ λεῶν* S. Th. 290), sententiarum non poeticus sed ad rerum veritatem exactus ordo hic est: mihi quidquid domini faciunt laudandum est; nam serva sum; urbs enim mea divinitus vim est hostilem perpressa.

Quod autem, ubi excipiunt inter se duo *γάρ*, alterum demum ad rem refertur primariam, prius autem *γάρ* confirmat enunciatum id, in quo est alterum, ejus rei aliud suppeditat exemplum Aeschylus in Agamemnone 558: *τὰ δ' αὖτε χερσῶ καὶ προσῆν, πλέον στύγος· εὖναι γάρ ἦσαν δαίτων πρὸς τέχεσιν· ἐξ οὐρανοῦ γάρ* (quod mutari non debuit in *δέ*) *καπὸ γῆς λειμῶνιαι δρόσοι κατεψέκαζον* hoc est: haec autem in continenti mala perferebamus vel odiosiora; nam et caelestibus et

pratensibus laborabamus humoribus; degebamus enim non sub tectis sed prope ab hostium muris sub dio.

His exploratis totius argumentum carminis per strophas descriptum persequamur. Dicit chorus:

Str. α. Agamemnoni inferias affero jussu reginae.

Antistr. α. nam reginae mentem exterruit somnium.

Str. β. At nihil hoc piaculo proficitur; haeret in domo facinus trucidati regis.

Antistr. β. Inde nulla jam in populo reverentia regiae majestatis et in metu regina est. Heu quam piget hujus cui tantum tribuitur felicitatis. Nimirum poena sive repraesentata sive dilata quemvis consequitur.

Str. γ. Durat enim caedis macula,

Antistr. γ. neque ulla eluitur aquarum vi.

Epodos. Mihi vero, nam patria capta servilem fortunam subii, ferenda sunt omnia dominorum facta; clandestino tantum fletu regis necem prosequor. —

Lex descriptionis ea est, quam aperuit Prien. in Mus. Rh. N. F. 6 p. 574.

3. Choeph. 152 ff. *Ἰετὲ δάκρυ καναχὲς ὀλόμενον ὀλομένῳ δεσπότῃ* —.

Haec verba certa sunt nec incerta sequentia: *πρὸς ἔρῳμα τόδε κακῶν κεδνῶν τ' ἀπότροπον ἄλγος ἀπύχεται κεχυμένων χοῶν*, nisi quod pro *ἄλγος* scholiasta praebet *ἄγος*. Sed interpretum mire variant sententiae, et accedunt difficultates numerorum. In tam difficili loco ante omnia arbitror verborum in libris traditorum explorandam esse sen-

tentiam, deinde videndum, quibus ea numeris concludi queant. Jam primum illud *ἔτε δάκρυ* contrarietate quadam continetur cum *κεχρμένων χοῶν*: nunc, inferiis effusis, mittite lacrimas, alteras quasi inferias. Has, inquit, mittite *πρὸς ἔρῳα τόδε κακῶν*. Profecto *ἔρῳα* tumulus est Agamemnonis, non quo vox ea tumulum significet, sed quia tumulus ille malorum omnium quasi firmum munimentum est, quo defensa ea conservantur. Ita recte Odofr. Müllerus in annal. Zimmerm. 1836 p. 26. Eundem non probo *κεδνῶν ἀπότροπον* ab *ἄγος ἀπεύχεται* sejungentem. Concinnitas enim sermonis atque chiasmus tantum non flagitare videtur, ut haec quoque inter se referantur contrarie: *ἔρῳα κακῶν* et *κεδνῶν ἀπότροπον ἄγος*. Vocatur autem tumulus *ἄγος*, quia nefarium eo facinus, rex trucidatus, conditur, quod facinus patet cur vocetur *ἀπότροπον κεδνῶν*. Ad sententiam igitur vix quidquam desideratur: jam effusis inferiis alteras quasi inferias misero domino miseras mittite lacrimas stridulas ad huncce tumulum, qui quum firmamentum omnium malorum, tum, bona omnia quod abigat, detestandum piaculare scelus est. Jam videmus, quam argute poeta rerum inter se vices permutarit. *ἔρῳα* quum cogitamus, salutare aliquid cogitamus, velut Eum. 701; at hoc *ἔρῳα* non salutis sed miseriarum est; *ἀπότροπον* autem in averruncandis malis alibi dictum hic dicitur in arcenda et procul amovenda salute.

Tam bona tamque aptam praebentia sententiam verba si nisi disturbata mutataque ad antistrophicos numeros redigi nequeunt, aut desperandum est de conficienda emendatione loci, aut antistrophicorum deponenda spes. Nostris certe manibus ulcus hoc, ut dixit aliquando G. H. Schaeferus, non tractabile est.

4. Eiusdem fabulae versus 195—200, in quibus Electra de illo loquitur cincinnio, qui repertus in tumulo patris est, scripti sunt in libris hoc modo:

εἶθ' εἶχε φωνὴν εὐφρον' ἀγγέλου δίκην,
 ὅπως δίφροντις οὔσα μὴ κηνυσσόμην;
 ἀλλ' εὖ σαφήνῃ τόνδ' ἀποπύσαι πλόκον,
 εἶπερ γ' ἂν' ἐχθροῦ κρατὸς ἦν τετμημένος,
 ἢ ξυγγενῆς ὧν εἶχε συμπενθεῖν ἐμοί;
 ἄγαλμα τύμβου τοῦδε καὶ τιμὴν πατρός.

Quod Auratus *ἔμφρον'* pro *εὐφρον'*; quod Schützins *κινυσσόμην* posuit pro *κηνυσσόμην*, ceteris editoribus merito probatum fuit; reliquorum etiam versuum emendationem scite praemuniverat Wellauerus, in Comm. Aeschyl. spec. p. 35, divisus aliter literis recte scribens: *ἀλλ' εὖ σάφ' ἦν ἢ τόνδ' ἀποπύσαι πλόκον*, quam emendandi viam cur deseruerit Hermannus,*) quum ipse taceat, non reperio; nam conjuncta ei adverbia *εὖ σάφα* displicuisse vix credo, quum ipse in Persis 785 non intacta modo reliquerit haec: *εὖ γὰρ σαφῶς τόδ' ἴστε*, sed etiam ad hujus loci normam correxerit Eurip. Iph. A. 1587. *πληγῆς κύπον γὰρ πᾶς τις ἥσθαι εὖ σαφῶς*, ubi in libris est *ἂν σαφῶς*. Ne posterior quidem graecitas adverbiorum illam copulationem elegantem scilicet repudiavit; Julian. Encom. Const. p. 9 b (p. 12 Schaef.): *σὲ δὲ προότερον μὲν τοῦ πατρὸς καὶ ἐν ἄλλοις χρεῖττονα σαφῶς εὖ οἶδα*. Ad hoc autem *εὖ σάφ' ἦν* duo aptantur ἢ, diversa utrumque structura; neque enim oratio inceptum tenorem servavit. Debebat enim sic continuari: ut planum exploratumque esset *aut* respuere cincinnum illum, *aut* ut cognati capitis suscipere et revereri. Nunc autem abrupto structurae tenore verba conversa sunt in interrogationem, ut haec sit informanda nobis structura periodi: ut planum esset, sitne respuendus *an* suscipiendus ille cincinnus. Sed hac expedita via quum ad finem explicationis perveniri posset, factum tamen est nescio quo fato, ut transversos ageret interpretes illud *εἶχε*, cui quidem verbo attributus *πλόκος* est pro sub-

*) Prienius in Mus. Rh. N. F. 6 p. 577: *ἀλλ' ἢ σάφ' ἤδη* —.

jecto eidemque subjunctum etiam *συμπενθεῖν*, quasi haec esset Electrae sententia: ut planum mihi esset aut respuere cincinnum, aut ille *cincin-*
nus, si cognatus esset, *mecum lugere posset*, decorans huncce tumulum
 et patri ferens honorem. At rectissime Hermannus: „inepti illi, inquit,
 qui *εἶχε* pro *ἐδύνατο* dictum putant. Ἐχω *συμπαθεῖν* non potest dici
 nisi ab eo qui *materiam* habet lugendi; ubi de *facultate* sermo est, ne-
 cessario *δύνασθαι* dicendum est.“ Quapropter deletο, *εἶχε* scripsit *εἶτα*
 ceteris verbis hunc in modum constitutis:

ἀλλ' ἦν σαφηνῇ τόνδ' ἀποπτύσαι πλόκον,
 ἔπερ γ' ἀπ' ἐχθροῦ κρατὸς ἦν τετμημένος,
 ἥ ξυγγενῆς ὦν, εἶτα συμπενθεῖν ἐμοί
 ἄγαλμα τύμβου τοῦδε καὶ τιμὴν πατρός.

Sic, inquit, bene procedunt hi versus. Quod acutioribus forsitan per-
 suaserit; ego structuram hanc vix expedio, nisi forte *ξυγγενῆς ὦν* su-
 mendum est pro nominativo absoluto. At vero recte distincti duo po-
 stremi versus sententiam habent aptissimam:

ἥ ξυγγενῆς ὦν εἶχε, συμπενθεῖν ἐμοί,
 ἄγαλμα τύμβου τοῦδε καὶ τιμὴν πατρός.

Hoc est: ἥ ξυγγενῆς *τις* ὦν, ὥστε συμπενθεῖν ἐμοί, εἶχεν ἐκείνον
 τὸν πλόκον ὄντα ἄγαλμα τύμβου τοῦδε κ. τ. λ. Apparet Electram
 hoc dicere: utinam voce praeditus ille cincinnus esset, ut satis planum
 foret, sitne ut ab inimico abscissus capite repudiandus, an cognatus ali-
 quis talis, qui lugeat mecum, decus illud hujus tumuli et ornamentum
 patris habuerit. Fraudi fuit interpretibus praetermissum ad *ξυγγενῆς ὦν*
 pronomen *τις*, quod nemo desiderat in *κούφως φέρειν χορὴ θνητὸν ὄντα*
συμφορὰς (Eur. Med. 1005) et aliis locis sexcentis; cf. Suppl. 227.
 Inde factum est, ut adjectivum *ξυγγενῆς* copularetur cum *πλόκος* omnes-
 que ferrent Electram satis inepte hoc optantem, ut ille si cognatus esset
 secum lugeret *cincinnus*.

5. In versu fabulae 237, ubi soror ad Orestem loquitur (*ἀλλή πεποιθὼς δῶμ' ἀνακτῆσει πατρός*); illud *ἀλλή* non recte accipitur de robore corporis; nec enlm in recuperando regno corpus sed animi robur Orestis maximum momentum facit. Referri autem *ἀλλήν* sive addito *φρενῶν* sive non addito ad fortitudinem animi; demonstravi in Annot. ad Jl. γ, 45, allatis locis Pind. Nem. 3, 68. *ἀλλὰν φρενῶν ἔπαισεν φόβος*, Soph. Ant. 1011 (1030) *τίς ἀλλή τὸν θανόντ' ἐπικτανεῖν*, ubi mea sententia vix potest de corporis viribus cogitari. Rem satis tritam non hujus loci causa commemoravi, sed quia mihi haec *ἀλλήs* significatio accommodanda videtur esse impeditissimo loco *) Agamemnonis 105—107, cujus in libris scriptura haec est: *ἔτι γὰρ θεόθεν καταπνέει πειθῶ μολπάν, ἀλλὰν σύμφυτος αἰών*. Haec ne literula quidem mutata explicatum facillimum habent, modo ne contineri his verbis putemus rationem fausti quod chorus enuntiat augurii, sed causam cur incipiat quum omnino cantare chorus, tum ea potissimum cantare, quae praesens regina non sit sine summa mentis offensione auditura. Hoc enim dicit chorus: adhuc enim seni mihi divinus instinctus (*θεόθεν πειθῶ*) inspirat cantum, fortem autem animum, ut animi sensa ne regina quidem praesente expromere verecunder, *ὁ σύμφυτος μοι* inspirat *αἰών*, h. e. *τὸ γῆρας*, ut recte Scholiastes. Comparari debent *οἱ συγγενεῖς μῆνες*, „menses qui mecum fuerunt, i. e. vitae meae menses“, ap. Soph. OR. 1054 (1083). Nimirum senectus metum demit mortalibus; Cic. Senect. 20, 72. „ex quo fit, ut animosior etiam senectus sit quam adolescentia et fortior. Hoc illud est quod Pisistrato tyranno a Solone responsum est, quum illi quaerenti, qua tandem spe fretus sibi tam audaciter resisteret, respondisse dicitur: senectute.“ — Est autem, quod eloqui chorus

*) Hoc de loco praeter editores egerunt Bambergerus in Philol. VII p. 147, Prienius in M. Rh. N. F. 7 p. 376, omnium optime vir summus Thierschius in praeclarae dissertationis de analog. graecae capitibus minus cognitae parte secunda p. 45 (Abhandl. der Münchner Acad. Cl. I Bd. VII Abthl. II p. 351 vom Jahr 1854).

regina praesente vereatur. Calchas enim, cujus enarraturus chorus augurium est, minime est fausta tantummodo vaticinatus, sed quum de altera illa victima loquitur, quam ne exigit Artemis veretur, vocat illam *ἄνομόν τιν', ἄδαιτον, νεικέων τέκτονα σύμφυτον, οὐ δεισήμερον*, additque clausulam horroris plenam: *μῖμνει γὰρ φοβερά παλίνορτος, οἰκονόμος δολία, μνέμων μῆνις τεκνόποινος*. Quae verba quum sciat chorus pertinere ad reginam, cujus animus ab Agamemnone alienus et immolata filia gravissime laesus sit, quidni metuat proferre, quae significationem habeant sceleris ipsi quae praesens adstat reginae perpetrandi? At meminit idem senem se esse; quae aetas quum a cantu sit aliena, se id aetatis etiamnunc ad cantandum incitari dicit divinitus, ad ea autem canenda, quae promere alia forsitan aetas reformidet, animum addi sibi senectute.

6. Versuum, quos in Choephoris legimus 297—304, nondum ad liquidum explorata videtur esse constructio. Equidem eos sic judico scribendos:

τοιιοῖσδε χρησμοῖς ἄρα χοῇ πεποιθέναι;
 καὶ μὴ πέποιθα, τοῦργον ἔστ' ἐργαστέον —
 πολλοὶ γὰρ εἰς ἓν συμπλίνουσιν ἡμεροί,
 θεοῦ τ' ἐφετμαὶ καὶ πατρὸς πένθος μέγα,
 καὶ πρὸς πιέζει χρημάτων ἀχηνία —
 τὸ μὴ πολίτας εὐκλεσεστάτους βροτῶν,
 Τροίης ἀναστατήρας εὐδόξῳ φρενί,
 δυοῖν γυναικοῖν ὧδ' ὑπηκόους πέλειν.

Ac primum quidem ad versum 297 notam apponimus interrogationis; est enim *ἄρα* pro *nonne*, ut infra v. 495: *ἄρ' ἐξεγείρει τοῖσδ' ὀνειδέσιν, πάτερ*, et alibi non parum saepe, quod cur fieri possit, nunc declarare longum est; res ipsa controversa non est; cf. Herm. ad Soph. Antig. 628. *Πεποιθέναι* autem *χρησμοῖς* non est obtemperare oraculis, sed de bono

eorum eventu confidere. At, inquit, ut nullam in oraculis fiduciam collocem, tamen perpetrandum facinus est. Huic autem enunciato τοῦτο γὰρ ἔστ' ἐργαστέον constructione subnectendi sunt versus 302 sqq.: τὸ μὴ πολίτας — δυοῖν γυναικοῖν ὧδ' ὑπηκόους πέλειν. Hoc enim nisi sit, unde regantur hi versus non habent. Non enim posse ad proxime antecedentia accommodari aut ut pendeant hinc aut ex aequo ut componantur, manifestum est, et Franzius, qui junxit eos cum πολλοὶ εἰς ἐν συμπίπτουσιν ἤμεροι (vielfacher Antrieb strömt zusammen mir vereint — zum hohen Ziel, dass meine Bürger ff.) parum intellexit, illud τὸ μὴ ἐν τῇ συμπίπτουσιν ἤμεροι multo copulari difficilius, quam cum τοῦτο γὰρ ἔστ' ἐργαστέον, quamvis haec verba loco sint remotiora. Nam hoc voluit Aeschylus: et si non confido oraculis, tamen facinus (quod cur affectem multa sunt, mandatum Dei, luctus patris, mea egestas) hoc est perficiendum consilio, ut ne vives, gloriosissimi mortalium, diutius duabus serviant mulieribus. Scilicet distinxit poeta inter causas ac rationes, quibus ad agendum compellitur Orestes, et inter consilium id, quod agendo ei perducendum ad effectum est. Et causas quidem agendi in parenthesis contulit trium versuum 299—301; quod ad perficiendum Oresti propositum consilium est, hoc adjunxit per infinitivum τὸ μὴ πέλειν κ. τ. λ. Non distinxit hoc consilium et causas illas Engerus, quum in Mus. Rh. N. F. XI, 2 p. 308 scribendum iudicavit τὸ μὴ πολίτας τ' ἐνδραστίας βροτῶν κ. τ. λ., qua scriptura fit, ut patriae liberandae consilium cum praesenti inopia privata componatur ex aequo.

7. Perdifficilis locus est, qui habet versus 315—321. Haeserunt interpretes vel in his:

ὦ πάτερ αἰνόπατερ, τί σοι γάμενος ἢ τί δεῖξας
τύχοιμ', ἀγκαθεν οὐρίσας ἐνθα σ' ἔχουσιν ἐνθαί;

Tenendum ante omnia hoc est, τύχοιμ', cui ἄν particula non ita necessaria est, ut propterea scribatur ἄν ἔκαθεν, corrigatur autem sanissi-

mus antistrophicus 335, notissima structura et significatione copulatum esse cum *τί φάμενος ἢ τί ῥέξας*: pater, quid locutus aut qua re effecta gratum tibi faciam? Cf. infra v. 418. *τί δ' ἔν φάντες τύχοιμεν*; "Αγχα-θεν autem id est quod ἀνέκαθεν sive ἄνωθεν, von oben herab, significatque hoc loco superas oras, quae contrariae sunt Orco. Οὐροῖσιν autem, prospero quasi flatu pervehere aliquid aliquo, et objectum postulat et, quo directio sive regio significetur motionis, adverbium ἐκεῖσε, quod ante ἔνθα non minus facile auditur, quam apud Soph. O. C. 164 ante ἴνα et OR. 769 ante idem ἔνθα. Inde nascitur haec sententia: quid, pater, aut locutus aut facto exsecutus tibi gratum faciam, id, sive verbum sive factum, ex superis locis pervehens sive perferens eo, ubi tu conditus jaces sepulcro? Nam qui sepulcro conditus idem apud inferos est. Sequantur haec:

σκότῳ γὰρ ἀντίμοιρον,
χαρίτες δ' ὁμοίως
πέπληνται γόος εὐκλεῆς προσθοδόμοις Ἀτρεΐδαις.

His versibus quae respondent antistrophica:

τάφος δ' ἱκέτας δέδεκται
γυγάδας θ' ὁμοίως,

ea monent, ut strophica quoque conemur unius comprehensione structurae colligare. Hoc autem ita fiet commodissime, si meminerimus, γόον εὐκλεῆ et recte χαρίτων appellari nomine, et eundem tamen esse γὰρ ἀντίμοιρον σκότῳ, lucem tenebris aequalem. Nimirum planctus gloriae plenus ut sit gratissimus mortuis, tamen ob id ipsum, quod planctus est, consimilis est luci permixtae tenebris, h. e. obscurae, non clarae aut liquidae. Sed idem planctus quia dolorem prae se fert plangentium, superest in eo gratia. Haec si vera sunt, hoc dicit Orestes: quid est, pater miserrime *), quod ego tibi fando vel agendo gratum possim ex his superis

*) Πατήρ αἰονοπατήρ non dubito quin sit αἰνόμορος πατήρ.

locis perferre ad inferos? Nihil mihi habere videor praeter lamentationes. Sed tamen planctus, Atridis aedium superioribus dominis honorificus, est ille quidem luci tenebris mixtae consimilis, verum idem in iis quae grata sunt numeratur. Nam *κέκληνται* Homérico dictum esse more, quo qui vocatur aliquo nomine est is qui vocatur, vix est quod demonstremus. Ex Aeschilo cf. S. Th. 929. Pers. 242.

8. Stropham sextam 386—392 ascitis emendationibus nonnullis Hermannii sed pressius quam ille librorum scripturas secutus hunc in modum iudico scribi posse:

ἐφνυμῆσαι γένοιτό μοι ποτε*
 πενκάεντ' ὀλολυγμόν' ἀνδρός
 θεινομένου γυναικός τ'
 ὀλλυμένας. Τί γὰρ κεύθω, φρενὸς οἶον ἔμπας
 ποτᾶται; Πάροιθεν δὲ προῶρας
 δριμύς ἄηται κραδίας
 θυμός, ἔγχοτον στύγος.*

Hoc dicit chorus: Utinam contingat aliquando mihi penetrabilem (acrem) adcantare clamorem viri mulierisque neci (Aegisthum dicit et Clytaemnestram). Quid enim occultem, quas tamen semper voluto cogitationes animi? Et ante proram meam acerba fiat ira pectoris, odium iracundum. *Οἶον ἔμπας* pro *θειὸν ἔμπας*, h. e. *ΟΙΟΝ* pro *ΘΕΙΟΝ* debemus Hermannio; ex *οἶον* pendet *φρενός* (qualis sensus animi), *ἔμπας* autem est tamen, nihilominus, denique *ποτᾶται*, volitat, translate dictum pro *viget*. Detracto colore verbis poetico haec nascitur sententia: quid occultem sensus animi, qui vel occultati tamen in pectore versantur. Haec una forsitan res scrupulum nobis injiciat, quod irae quasi ventus flare dicitur ante chori navigium; ventos enim pone sequentes et agentes navigia cogitamus. At jam Hermannus comparationis causa versum attulit Agamemnonis 976: *τίπτε μοι τόδ' ἐμπέδως δεῖμα προστατήριον καρδίας*

τερασκόπου ποτᾶται; Nimirum non dicit chorus agitari suam aut propelli navem odii vento, sed illud odium semper ante suum animum obversari, ut eo nunquam non sit intentus.

Jam videamus de antistropa (410—417), quae etiamnunc legitur corruptissime nec tantum quantum stropa debet Hermanno. Medicus cujus leviora menda, pridem correctae, mitto, haec habet:

πέπαλται δ' αὐτὲ μοι φίλον κέαρ
 -- τόνδε κλύουσας οἶκτον.
 καὶ τότε μὲν δύσελπις,
 σπλάγχνα δέ μοι κελαινοῦται πρὸς ἔπος κλυούσα.
 ὅταν δ' αὖτ' ἐπαλκὲς υ--
 θρασέαπέστασεν ἄχος
 πρὸς τὸ φανεῖσθαι μοι καλῶς.

Desperati versus, inquit Hermannus, quos quemadmodum scripserit, apud ipsum vide. Perquam difficiles esse fateor, desperatos non item. Nam primum *palpitat mihi cor* idem est quod *τρόμος ἔχει με*, quo accommodatur accusativus *κλύουσας*. cf. Bernh. Synt. p. 367. In iis autem quae sequuntur mihi quidem non dubium est quin contrarie inter se referantur metus et spes. Audit chorus planctum. Et tum quidem *δύσελπις* est et ad eam lugentium vocem auditam obnubilatur ejus animus; *ὅταν δ' αὖτ'*, inquit, *ἐπαλκὲς* —. Cogita: *ἔπος κλύω*, sive, ut numeri procedant *γένηται*, et *ἐπαλκὲς* interpretare *animosum*, qua de re supra diximus; jam hoc habebis: ast ubi rursus animosa promitur vox —. Quid tum sit? Hoc opinor: *θρασέα γεγόμενα τὰ σπλάγχνα ἀπέστησεν ἄχος*, qui aoristus ex illo notissimo genere est, quod in protasi patitur *ὅταν* et conjunctivum; cf. me ad Jl. α, 163. Ergo sequendus in summa re Turnebus erat scribendumque sic:

ὅταν δ' αὖτ' ἐπαλκὲς* γένηται*,
 θαρσέ' ἀπέστασεν ἄχος,

hoc est: ast animosa rursus ubi promitur vox, confirmata mens statim submovet maerorem. Sequitur versus ultimus, quem non repugno quin desperatum dicamus. Quamquam sententia quidem satis aperta est: ut bonam de futuris rebus spem concipiam. Sed pro verbis poetae prope absum ut credam substitutam nobis esse glossam. Ex iis quae tentatae sunt adhuc emendationibus maxime dubitanter tamen probo Blomfieldianam: *πρὸς τὸ φαίνεσθαι καλῶς*, quae strophicis non illa quidem accuratissime, sed non vitiose respondet. His perscriptis inspexi librum Jonghii, ex ejusque latina interpretatione intellexi eandem illi atque non versuum horum sententiam videri. In alia omnia abeunt Schoene in *Rh. N. F.* 6 p. 302 et M. Schmidt apud Mützellium VIII p. 335.

9. Magna difficultas est in versibus 497—499; Orestes patrem mortuum sed in Orco pro heroe cultum et heroica potentia praeditum sic alloquitur:

*ἤτοι δίκην ἢ ἄλλε σύμμαχον φίλοις,
ἢ τὰς ὁμοίας ἀντίδος βλάβας λαβεῖν,
εἴπερ κρατηθεῖς γ' ἀντιπικῆσαι θέλεις.*

Hoc facile intelligitur, per disjunctionem (quod vocant alternative) haec dici neque in iis quidquam fore obscuri, si in altera sententiae parte videretur *αὐτός*: aut justitiam mitte tuis adjutricem, aut *ipse* fac ut par pari reddas; patrem Orestes jubet aut mittere auxilium aut auxilio venire ipsum. Sed illud ipsum quod desideramus *αὐτός* audiri videtur posse et addi cogitatione. Etenim abhorrens hoc in genere a nostro more consuetudo Graecorum facilius quam vulgo credunt praetermissum patitur pronomen contrarium. Subjunxi locos aliquot, ut mihi quidem videntur, minime dubios: Soph. OR. 582 (601): *ἀλλ' οὐτ' ἐραστῆς τῆσδε τῆς γνώμης ἔσθην, οὐτ' ἂν μετ' ἑλλου δρωῶντος ἂν τλάτην ποτέ*. Wunderus: „sed neque *ipse* in hac voluntate esse consuevi, ut rex esse vellem“, neque cum alio talia moliente in animum induxerim conspirare;

Antig. 1088 (1107): *δρᾶ νυν τέδ' ἐλθὼν μηδ' ἐπ' ἄλλοισιν τρέπε,*
 exsequere igitur hoc *ipse* profectus, neve aliis rem commiseris. Hic trans-
 feruntur mos etiam ad pronomina alia; veluti apud Aristophanem in avium
 vs 1360—1362 legimus haec: *ἐπειδὴπερ γὰρ ἦλθες, ὦ μέλε, εὖνους*
πτεροίσω σ' ὥσπερ ὄρνιν ὄρφανόν. Σοὶ δ', ὦ νεανίσκ', οὐ κακῶς
ποθήσομαι κ. τ. λ. Inexplicabilis foret collocatio pronominis σοί,
 nisi contrarium in poetae mente hunc in modum esset informatum: quo-
 niam venisti, *quod ad me attinet* instruum te alis; *tibi* vero auctor sum
 vel. Apud Platonem in Theaet. p. 185 D optat Theaetetus, ut Socrates
 et Theodorus eorum etiam qui stare omnia dicant persequantur sen-
 tentias. Corripiciens Theodorus adolescentem, quasi hoc optans doceat
 senes pacti fidem frangere, *ἀλλὰ παρασκευάζου,* inquit, *ὅπως τῶν ἐπι-*
λόγων σωκράτει δώσεις λόγον. hoc est: potius quam senes injusto
 agere doceas, ipse te ex pacto para ad reliquorum rationem Socrati red-
 dendam. De latinis scriptoribus cf. Krügerum ad Horatii Epist. 2, 2, 16.
 Haec ego reputans non dubito de integritate locorum duorum, qui sunt
 in Agamemnone. Primus est in vs. 1044—1046. *οἳ δ' οὔ ποτ' ἐλπί-*
σαντες ἤμυσαν καλῶς, ὥμοί τε δούλοις πάντα καὶ παρὰ στάθμην·
ἔχεις παρ' ἡμῶν οἰάπερ νομίζεται. Clytaemnestra dicit: qui domini
 praeter spem ad magnas opes pervenerunt, ii saevi sunt in servos et
 praeter id quod jus est agunt; *tu vero,* quae servis *δεσπόταις ἀρχαιο-*
πλούτοις, habes a nobis justa omnia. Asyndeton idem est quod in
 Choeeph. 666. Alter locus (1613—1616) sic mihi scribendus et distin-
 guendus videtur:

σὺ γ' ἄνδρα τόνδε γῆς ἐκὼν κατακτανεῖν
μόνος δ' ἐποικτον τόνδε βουλευσαί γόνον;
οὐ γημ' ἀλύξειν ἐν δίκῃ τὸ σὸν κῆρα
δημορριφεῖς, σάφ' ἴσθι, λευσίμους ἀράς.

Cogita ἐγὼ οὐ γημ'.

10. Corruptissimum est chori carmen, quod a versu 585 continuatur ad versum 651. In tanto diversissimarum conjecturarum acervo si meas me multis probaturum crederem, non solum rerum valde imperitus, sed essem etiam impudens. Sed quum mihi saltem ipsi de nonnullarum veritate firmissime persuaserim, vici verecundiam proferendi quae non nuper demum reperta sed multorum annorum cogitatione pensitata certe a temeritatis specie credo absutura.

Orditur chorus ab hac sententia, quum multa sint in rerum natura formidolosa, maxima tamen mala nasci ex ipso genere humano; mulierum quidem amore nihil in terris esse atrocius aut ad facinora promptius. Hoc qui nolit ex sola ratione et cogitatione credere, is vocatur ad intuenda exempla, primum Althacae, Thestii filiae, matris Meleagri. Expressa autem in libris haec sententia hisce verbis est:

v. 602. ἴστω δ', ὅστις οὐχ ὑπόπτερος
 φροντίσιν δαεῖς,
 τὰν ἃ παιδολυσὶς τάλαινα Θεστίας μῆσατο
 πυρδαῇ τινα πρόνοιαν κ. τ. λ.

Hoc ad initium strophae secundae verba quatenus huc pertinet non dubia respondent antistrophae:

ἄλλαν δεῖ τιν' ἐν λόγοις στυγεῖν
 φοινίαν Στυλλαν κ. τ. λ.

Mihi strophica videntur sic scribenda: ἴστω δ', ὅστις οὐχ ὑποπτέροις
 φροντίσιν γαθεῖ (γηθεῖ), hoc est: qui non volatilibus et ob id ipsum incertis delectatur cogitationibus, sed niti vult rebus et factis, is scito quid fecerit Althaea. Video quid mihi primum injecturi sint multi, praesenti γαθεῖν et imperfecto non usos esse Atticos, et corrigendos locos ubi legatur apud Aeschylum, unum qui est in Choeph. 772, γαθούση (γηθούση) φρενί, pro quo Hermannus γ' εὐδούση φρενί, alterum Pro-

methei 156, ubi *ἐπεγήθει* idem permutavit plusquamperfecto *ἐγεγήθει*. Amplector *ἐγεγήθει*. at illud *εὐδούση φρενί*, quali esse iubetur animo, Hermannō si credimus, arcessendus nutrici dominus, dubito sitne multos probatores inventurum. *) Nec videtur ulla participii *γηθούση* correctio propter sensum quidem necessaria. Quaerenti choro, sitne solum Aegisthum an satellitibus stipatum arcessere jussa nutrix, haec stipatum inquit. Ad haec ille: noli tantum odisse dominum, ut mandatum hoc perferas, quod nimirum ei magnum possit incutere metum, siquidem incidisse ille putabit aliquid, propter quod opus sit praesidio; ἀλλ' αὐτὸν ἐλθεῖν, ὡς ἀδειμάντως κλύη, ἄνωχθ' ὅσον τάχιστα γηθούση φρενί, hoc est: sed ut sine metu te audiat, solum cum jube quam citissime venire animo hilari, nulla cura contristato. Addit chorus argumentum, cur solus arcessi debeat Aegisthus, satis probabile: ἐν ἀγγέλῳ γὰρ κρυπτός ὁρ-θούται λόγος, in audiendo namque nuncio occultus sermo recte instituitur. Quem Hermannus ex fragmento Sophoclis (Cic. Attic. 2, 7) attulit locum, quo dicitur nihil esse gratius quam γῆς ἐπιψαύσαντι κῆθ' ἐπὶ στέγῃ περὶ γῆς ἀκοῦσαι ψακέδος εὐδούση φρενί, is a Choephororum loco alienissimus est; nam ibi significatur animus, dum stillans exauditur pluvia, semisomno sopore captus. Retinemus igitur *γηθούση φρενί*, Homericā forma tanto minus offensi, quo certius constat talia apud Aeschylum reperiri non pauca; cf. Welcker Nachträge etc. p. 83; Herm. ad Suppl. 419, 465, Ag. 571; Prien. in Mus. Rhen. N. F. VII p. 209. Jam ab hac parte quum satis munitum sit illud nostrum *γαθει*, commendatur non minus a ratione palaeographica. Quum enim literae Γ et Δ, Θ et Ε (Ε) frequentissime inter se sint permutatae, nec rarius diphthongus EI pronuntiatione tenuata in I, ΓΑΘΙ facillimo errore legebatur quasi scriptum esset ΔΑΕΙ, quod quum intelligi non posset, addidit

*) Repudiatum est a Welckero in Mus. Rh. N. F. IX, 2 p. 205. — Adjectiva ex *γαθειν* composita Aesch. habet *φιλογαθής* S. Th. 918. *πλοιογαθής* Ch. 801.

librarius, ut graecum aliquod vocabulum effingeret, literam *C* sive *Σ*, unde natum est inutile illud *δαίς*. *Φροντίδες* autem *ὑπόπτεροι* cogitationes sunt, quae quasi alatae efferuntur et ob id ipsum instabiles certa fide carent. Nam *φροντίς* quidem, id quod satis constat, non tantum curam aut sollicitudinem declarat, sed etiam cogitationem. Ceterum adscisco quod in scholiis est *ὑποπτεροίς*, quum in longam exeat etiam antistrophicus.

11. Locutus est chorus in stropa de crudelissima matre; in antistropha de impia filia. Quid magis in promptu, quam addere nefariam uxorem? Facit hoc in stropa tertia 624—630, cujus in libris, quorum praetermitto leviora vitia, scriptura haec est:

ἐπεὶ δ' ἐπεμνησάμην ἀμειλίχων
 πόνων ἀζαίρως δὲ δυσγιλῆς γαμήλευν' ἀπεύχεται δόμοις,
 γυναικοβούλους τε μήτιδας φρεσὶν
 ἐπ' ἀνδρὶ τευχεσφόρῳ
 ἐπ' ἀνδρὶ δηῖοις ἐπιζότω σέβας
 τίων δ' ἀθέρεοντον ἔστιν δόμων
 γυναικείων τ' ἄτολμον αἰχμῶν.

Ante omnia ad protasin ἐπεὶ ἐπεμνησάμην quacrenda est apodosis, quae mihi quidem non dubium est quin lateat in *δυσγιλῆς γαμήλευν' ἀπεύχεται δόμοις*. Hoc dubito, scribendumne sit *ἀπεικτέον* i. e. *ἀπεύχεσθαι χρή*, abominari nos oportet, ex quo adjectivo verbali noto Graecismo aptari possunt qui sequuntur accusativi, an *ἀπεύχεται* ipsum eandem credam quam *ἀπεικτέον* recipere vim rectionis. Quid autem fiet vocabulis *ἀζαίρως* δέ? Quum nihil sit a librariis permutatum frequentius, quam *Σ* finale et *N*, nec major iis religio fuerit in distinguendis particulis δέ et τε, fidenter scribo *ἀμειλίχων πόνων ἀζαίρων τε*. Etenim *καιρόν* dici pro justo modo idque etiam apud Aeschylum, nemo negat; cf. Prom. 507. μή νυν βροτοῦς μὲν ὠφέλει καιροῦ πέρα. Agam. 787.

πῶς σε σεβίζω μήθ' ὑπεράρας μήθ' ὑποκάμψας καιρὸν χάριτος; Ἄκαιρον igitur id est quod justum modum excedit; in qua re quum de sententia veterum omnis contineatur injustitiae vis atque sceleris, ἄκαιρον contrarie refertur ad τὸ δίκαιον. Agam. 808. γνώσει δὲ χρόνῳ διαπευθόμενος τὸν τε δικαίως καὶ τὸν ἀκαίρως πόλιν οἰκουροῦντα πολιτῶν. Adde illud ἔρξεντ' ἄκαιρον, quod Hermannus et Emperius*) olim reponi voluerunt in Agam. 1658, qui locus nondum persanatus videtur. Ergo quum πόνοι dicuntur ἄκαιροι, non sunt importuni, sed ex animi modum excedentis impotentia nati. Verborum igitur adhuc explicatorum haec sententia est: quoniam autem saevitiae injuriaeque plenos labores memoravi, deprecari ab aedibus conjugium quoque invisum debeo muliebresque machinationes adversus virum armiferum.

12. Sequitur illud longe impeditissimum ἐπ' ἀνδρὶ δηῖοις ἐπειζότῳ σέβας. De numeris constat; integer enim antistrophicus est v. 636: βροτῶν ἀτιμωθὲν οἷχεται γένος. Ne sententia quidem obscurum est qualis requiratur; patet enim dici virum, quem etiam hostes juxta veneratione prosecuti sint. Quapropter pridem Ahrensius: ἐπ' ἀνδρὶ δέοις ἐπειζότῳ σέβα. At nihili quia non graccus dativus est. Quapropter alii retentum σέβας, quasi indeclinabile sit, appositi instar ad praecedens ἀνδρὶ accommodaverunt; vereor ut salva sermonis lege. Sed tamen certum videtur σέβας, certum etiam illud ex ἱζότῳ sequente sigmate felicissime restitutum εἰζότῳ, certum itidem propter numeros δέοις. Jam ad explendum versum: ἐπ' ἀνδρὶ δέοις εἰζότῳ σέβας, deest una syllaba brevis, quae vix esse potest alia, quam ὅς· ἐπ' ἀνδρὶ, δέοις ὅς εἰζότῳ σέβας.

Inde lux affertur etiam versibus his qui consequuntur:

τίων δ' ἀθρόμαντον ἐστίαν δόμων,
γυναικείαν ἄτολμον αἰχμῆν.

*) Mus. Rh. N. F. I p. 450.

Posteaquam enim accepimus, quid abominetur et exsecretur chorus, declarantem audimus, quid colat et veneretur. Colit autem focum aedium *ἀθέρμαντον*, hoc est ignito consceleratae mentis furore carentem. Hoc vocabulum recte sic explanari patet ex his locis: Eum. 560. *γέλῳ δὲ δαίμων ἐπ' ἀνδρὶ θερμῷ* scilicet qui *θερμός* hic dicitur, is scelere fervet; S. Th. 602. *ἣ γὰρ ξυνεισβάς πλοῖον εὐσεβῆς ἀνὴρ ναύταισι θερμοῖς καὶ πανουργίᾳ τινὶ ὄλωλεν ἀνδρῶν σὺν θεοπτύστῳ γένει*. Est igitur *ἀθέρμαντος* *ἔστία* focus aedium malo fervore non incensus. — Colit idem *γυναικείαν ἄτολμον αἰχμάν*. Facile intelligitur *αἰχμάν* esse pro sceptro idque pro regimine muliebri; cf. Prom. 405. Ag. 483; ergo probari sibi chorus dicit reginam mulierem scelerata carentem audacia.

Ne nos quidem projecti ad audendum eramus, quum versus illos sic scriberemus:

ἐπεὶ δ' ἐπεμνησάμην ἀμειλιχῶν. ἀπενκτέον
 πόρων ἀκαίρων τε, δυσφίλης γαμήλευς ἀπεύχεται δόμοις
 γυναικοβούλους τε μήτιδας φρενῶν
 ἐπ' ἀνδρὶ τευχεσφόρῳ,
 ἐπ' ἀνδρὶ, δάοις δὲ εἰκότως σεβας.
 τίω δ' ἀθέρμαντων ἔστιαν δόμων
 γυναικείαν τ' ἄτολμον αἰχμάν.

Unum addimus: si cui forte aoristus *ἐπεμνησάμην*, cujus loco perfectum exspectamus, scrupulum injiciat, cum rejicimus ad Schaeferum ap. Porson. Eur. Phoen. 68 *, atque ad Bäumlini Gr. gr. Madvigianae censuram, quae legitur in annal. Caesar. 1850 VI, 68 p. 540.

13. In antistropha tertia (631—638) dicitur inter scelera ab uxoribus in maritos admissa (haec enim significantur, non genus muliebris sceleris universum) maxime sermone celebrari nefas Lemnium. Haec verba quod sequitur: *γοῦται δὲ δὴ ποθεὶ κατάπτυστον*, id recte mihi

correctum videtur ab Emperio: γοᾶσθαι δὲ δὴ ποθεῖ κατὰ πινυτον sc. ὄν, hoc est: vultque nefas Lemnium quum detestabile sit deplorari. Jam sequentia: ἤκαθεν δὲ τις τὸ δεινὸν αὖ Ἀηυνίοισι πῆμασιν, ea mihi dicta videntur non generatim de eo more, quo quidquid ubique sit atrociter sceleri Lemnio comparatur, sed τὸ δεινόν, quod significat chorus, intelligo proprie de facinore Clytaemnestrae: fuit autem qui malum; de quo cogito, itidem cum Lemnio compararet. Non quo τό pronomen sit demonstrativum ipsum, sed vim pronominis explere credo articulum, ut in S. Th. 509: ἐχθρὸς γὰρ ἀνὴρ ἀνδρὶ τῷ ξυστήσεται. — Pergit Aeschylus: „Ubi autem diis invisum susceptum piaculum est, fieri non potest, quin a mortalibus quoque contemptum pereat genus.“ In hanc sententiam accepta illustria sunt et contrarii aculeo notabilia verba haec: Θεοστυγίῳ δ' ἄγει (recte sic Auratus) βροτῶν ἀτιμωθὲν οἴχεται γένος. Noli enim βροτῶν, quod ex ἀτιμωθὲν pendet, jungere cum γένος: sic enim perimitur contrarium, ad quod intendit animum poeta. Debere autem ex ἀτιμωθὲν aptari genitivum auctoris docuit etiam Hartungius. Subjicitur causa, cur consceleratae diisque invisae gentis etiam inter mortales pereat honos: σέβει γὰρ οὐτις τὸ δυσγιλὲς θεοῖς, in quo σέβει explicando mira comminiscitur Jonghius. Sequitur clausula: τί τῶνδ' οὐκ ἐνδίκως ἀγείρω; Nove ἀγείρω dictum fateor, inepte nego. Nam quidni dicat chorus, qui exempla cum iisque congruentes sententias uno carmine complectitur, ea omnia se ex rerum memoria et sapientium opinionibus colligere?

14. Jam in quarta stropha 639—645 poetae mens a sceleris magnitudine traducitur ad cogitationem ultionis. Et prima quidem verba optime Hermannus emendavit:

τὸ δ' ἄγχι πνευμόνων ξίφος
διανταίων ὀξυπενεὲς οὐτᾶ
διαὶ Δίτας.

At in explicandis quae proxime sequuntur aberravit a vero. Scribit enim:

τὸ μὴ θέμις γάρ, οὐ
 λᾶξ πέδοι πατούμενον, τὸ πᾶν Διὸς
 σέβας παρεχβάντος οὐ θεμιστῶς*).

Interpretatur autem: scelus ejus, qui Jovis reverentiam impie violavit, non negligitur. At quis unquam scelus non neglectum dixit pedibus non protritum? Scilicet pedibus proculcantur *jura* quae violantur; scelera quae negliguntur proteri pedibus non magis dicuntur quam nos dicimus: der Frevel wird mit Füßen getreten; wenn er nicht gestraft wird. Imo ne literula quidem mutata, emendata autem distinctione verborum; denique Scholiastae de *παρεχβάντες* suscepta sententia, sic totum locum scribe:

τὸ μὴ θέμις γάρ, οὐ
 λᾶξ πέδοι πατούμενον; Τὸ πᾶν Διὸς
 σέβας παρεχβάντες οὐ θεμιστῶς.

Hoc est: nam quod nefas est (*πέδοι πατεῖν*), nonne id pedibus proculcatur ab Aegistho et Clytaemnestra? Jam quod est per negativam interrogationem enunciatum, id per affirmationem gravissime repetitur: Omnem vero Jovis venerationem nefarie migraverunt. *Παρεχβάντες* enim pro verbo finito accipiendum, quod fieri posse qui credidit olim Hermannus cur postea ad Eum. 70 et alibi negarit, fateor me non assequi. Praesentis quidem participium versu superiori sic positum non repudiavit.

In antistrophico denique (646—651) salva sunt omnia, nisi quod extrema sui parte truncatus versus tertius quartum quoque affecit vitio. Chorus, a peccatis ad poenam cogitatione traducta, posteaquam eam justissimam esse ex magnitudine scelerum demonstravit, desinit in poenae praedicando effectum:

*) Libri *πέδον*, quod recte mutatum, et *παρεχβάντες*.

Αἶκας δ' ἐρείδεται πυθμῆν.

Sequuntur haec:

*προχαλκεύει δ' Αἴσα φασγανουργός,
τέκνον δ' ἐπειςφέρει διμασε
δωμάτων παλαιτέρων.*

Enecurrit Scholiastes: ἀντὶ τοῦ ποιήν. Ἐπειςφέρει δὲ τοῖς οἴκοις
τέκνον παλαιῶν αἱμάτων· et Aeschylus ipse, qui in Agam. 764 habet
haec: *γίλει δὲ τίπτειν ὕβρις μὲν παλαιὰ νεάζουσεν ἐν κακοῖς βο-
τῶν ὕβριν τότε ἢ τόθ' α. τ. λ.* S. Th. 740: *ὃ πόνοι δόμων νέοι πα-
λαιόσι συμμιγῆς κακοῖς.* Nimirum ex Scholiasta pro διμασε illo lu-
cramur δόμοις, pro δωμάτων αἱμάτων. Sed in ipso illo διμασε deli-
tēscit aliquid amplius, quod quale sit ex Agamemnonis loco perspicimus;
in quo quum ad παλαιὰν ὕβριν contrarie referatur ὕβρις νεάζουσα, hoc
quoque loco παλαιότερα αἵματα simile desiderant contrarium. Scribamus
igitur:

*τέκνον δ' ἐπειςφέρει δόμοις νέον
αἱμάτων παλαιτέρων. Τίνει μύσος
χρόνη πλὴν βυσσόφρων Ἐρινός.*

Subjuximus interpretationem latinam: sed acutus ensis, in pulmones in-
tentatus (nos: auf die Brust gesetzt), penetrabili pectus ictu perfodit
auctore Iustitia. Nonne enim quod violari nefas pedibus ab istis pro-
culcatur? Isti vero omnem Jovis venerationem nefarie migraverunt. Sed
exacta poena juris fundamentum (radicem) firmat. Proculditque telorum
fabricatrix Necessitas gladium (quo perituri sunt malefici), infertque in
domum vetusti sanguinis subolem novam. Vindicat aliquando piaculum
incluta Furia recondita meditans.

15. Carmine chori, quod continetur versibus 784—837, quod
nuper pertractavit Engerus in Annal. philol. et paed. LXXIII. fasc. VII.

p. 441 sqq., nihil corruptius est, nihil in quo magis interpretum sententiae varient.

Strophae primae 783—787 haec est in libris scriptura:

νῦν παραιτούμεν' ἔμοι, πάτερ Ζεῦ θεῶν Ὀλυμπίων
 δὸς τύχας τυχεῖν δέ μου κυρίως
 τὰ σωφροσυνευμαιομένοις ἰδεῖν
 διαδικᾶσαν πᾶν ἔπος
 ἔλαχον Ζεῦ, σὺ δέ νιν φυλάσσοις.

In primo versiculo recte pridem emendatum est *παραιτούμεν'* alter, ut integer antistrophicus (796) evincit, tres desiderat creticos. Hos restituit praeclara conjectura Federus, qui pro *τυχεῖν* reposuit *σχεῖν*. Reponendum est etiam *μοί* pro *μου*; jam aptum habemus exordium: nunc precanti mihi, Jupiter parens deorum, da rerum prosperos eventus *) rataque mihi esse (*δὸς σχεῖν μοι κυρίως*) — Quae tandem? Declaratur hoc in ea quae sequitur enunciatione relativa. Et relativum quidem pendet ex *ἰδεῖν*, hoc *ἰδεῖν* autem, ut vidit Jonghius, ex *διὰ δίνας* (*ἔστιν*), quod in illo *διαδικᾶσαι* esse pridem intellexit Pauwius. Habemus igitur: da rata mihi esse, quae jus est videre — Quibus? Scilicet *σώφροσιν μαιομένοις*, bonis hominibus id ipsum concupiscentibus. Nam ex *σωφροσυν* quin efficiendum sit *σώφροσιν*, dubitari non potest. Sed ne hoc quidem dubito, quin admissa semel vitiosa scriptura *σύν* per *διπτογραφίαν* pepererit illud metro refutatum *έν*. Etenim constat *ευ* et *συν* frequenter inter se permutari; (cf. Markscheffel in Mus. Rhen. N. F. V p. 211), unde sequitur *συνσυν*, per *διπτογραφίαν* scriptum, legi potuisse *συνεν*. — Jam chorus recte subjicit his dictis omnia se dixisse nec opus

*) *Τύχας* enim non minus ac *τυχεῖν*, si nullus errori locus sit, posse in bonam accipi partem vix erit qui neget; cf. Arist. Av. 1726. *μεγάλοι μεγάλοι κατέχουσι τύχαι γένος ὀρνίθων διὰ τόνδε τὸν ἄνδρ'.*

esse, ut, quae sint illa, quae fas sit bonos videre, manifestius de claret quivis enim caedem regum significari videt. Hujus extremi versus ab Hermannō sunt emendati numeri. Tota igitur strophā emendate sic scribitur:

*νῦν παραιτούμενα μοι, πάτερ Ζεῦ θεῶν Ὀλυμπίων,
δὸς τύχας σχεῖν δέ μοι κυρίως,
τὰ σώφροσιν μαιομένοις ἰδεῖν
διὰ δίκας. Πᾶν ἔπος
ἔλαχον· ὦ Ζεῦ, σὺ νῦν φυλάσσοις.*

Ceterum διὰ δίκας ἔστιν ἰδεῖν τι, jus est videre aliquid, eodem modo dictum quo v. 704: πρὸς δυσσεβείας δ' ἦν ἐμοὶ τόδ' ἐν φρεσὶ τοιόνδε πρᾶγμα μὴ κατανῶσαι φίλοις. Quod in διὰ δίκας impurus creticus respondet antistrophico puro (798: τοῦτ' ἰδεῖν), id propter διὰ in unam longam coalescens paene legitimum est, si vera docuit Seidlerus de vss. dochm. p. 385. Sed etiam in Suppl. 419. 424 nemini creticus πανδί-
κως non videtur concinne referri ad πολυθέων.

16. Stropham alteram Seidlerus optime restituit:

*πρὸ δὲ δὴ ἔχθρων τὸν ἔσωθεν μελάθρων, Ζεῦ,
θές, ἔπελ νῦν μέγαν ἄρας
δίδυμα καὶ τριπλᾶ
παλίμπουνα θέλων ἀμείψει.*

Assentitur Hermannus, nisi quod librorum πρὸ δὴ ἔχθρων propter insolentem crasin, ut ait, mutat in πρὸ δὲ γ' ἔχθρων. Crasin hanc cur insolentem dicat, ignoro, δὴ vero particulam huic loco vides aptissimam esse; ponitur enim in omni consummatione rerum; Prom. 149. νέοι γὰρ οὐλοχόμοι κρατοῦσ' Ὀλύμπου· νεοχμοῖς δὲ δὴ νόμοις Ζεὺς ἀθέτως κρατύνει. Est igitur δὲ δὴ atque adeo, et chori preces, Orestis custodi salutem optantis, cumulantur voto victoriae. Ambigi potest de verbo

ἀμείψει, quod Hermannus Pauwium secutus sumit pro *ἀμειψθήσῃ*; h. e. vicissim accipies. Mihi tertia persona videtur, cujus subjectum Orestes est; nam *θελων* verius ad remunerantis promptam voluntatem refertur, quam ad Jovis animum remunerationem accipientis. *Ἄρας μέγαν νιν* nominativus absolutus est, neque Aeschilo neque ceteris infrequens. Ex Aeschilo cf. Suppl. 446. Ag. 1008. Ch. 520.

In antistropha prima paucissimis opus est mutationibus. In versu 798 ex conjectura nostra scribimus *ἴδοι* pro *ἰδεῖν* sermone cogente, et cum Hermanno, quem vide ad Prom. 830, *γάπεδον* pro *δαπέδον*.

*ἴσθι δ' ἀνδρὸς γέλου πῶλον ἐννιν ζυγόντ' ἐν ἄρματι
πημάτων, ἐν δρόμῳ προστιθείς
μέτρον. Τίς ἂν σωζόμενον θυθμόν
τοῦτ' ἴδοι γάπεδον
ἀνομένων βημάτων ὄρεγμα;*

Scito, inquit chorus, amici viri pullum orbem illigatum esse currui maiorum. Comparatur Orestes pullo equino, qui currum trahere subigitur gravius quam pro viribus ejus onustum. Talem Orestis conditionem esse ita scito, inquit, ut in cursu modum addas. Haec enim vis est verborum *ἴσθι προστιθείς*, ut ad scientiam Jovis declarent addendam actionem esse, quod erit planius oratione in negationem formata: noli nosse miseras Orestis, quin modum imponas. Jam adhortationi subjicitur *votum* chori hoc ut ita fiat optantis. Optans autem chorus illo notissimo utitur *τίς ἂν*, quod flagitat adjunctum optativum *ἴδοι*. Superest ut verba sequentia recte inter se copulentur: *τίς ἂν ἴδοι βημάτων ὄρεγμα σωζόμενον θυθμόν*, qui est accusativus ex *σωζόμενον* suspensus: utinam gressuum ejus nisum videamus modum servantem sive modicum, malis agitantibus non praecipitatum. Hoc est: utinam Orestes malis praeceps agi desinat. *Βήματα* autem dicuntur *ἀνόμενα τοῦτο* (τὸ) *γάπεδον*, terram hanc emetientia; nam *βήματα* ἀνεται τὸ γάπεδον dictum ad

similitudinem est Homerici ἦνόν· ὀδόν, Od. γ, 496. Jam confecta sententia est: utinam Orestem videamus concinno gradu, non praecipitem actum, per hanc terram ingredientem. Sic autem qui terram gressibus emetitur, is caret periculo ruendi. Quod σωζόμενον et ἀνομέων, pro activis media sunt, id satis frequens apud Aeschylum; cf. ἐκσωζομένο Pers. 360; εἰδόμην ib. 179; χειρουμένη Ch. 694; vide praeterea Herm. ad Suppl. 946; S. Th. 801; Ag. 1055. *Invocatō Jove; ut conservet Orestem, atque adeo superiorem hostibus faciat, in tertia strophā: 800—805. Dii invocantur penates, σύμφορες θεοί, qui sensibus conjuncti sunt inōn inter se tantum; sed cum tota domo-regia, quae in eorum tutela est. Ab his petitur, ut haerentem in domo vetustae caedis labem deleant nova poena, cujus sanctitate vis ἀλγστορος, qui adhuc maleficia maleficiis ultus est, extincta tandem conquiescat. Verba, quae Hermannus correxit, haec sunt:*

οἱ τ' ἔσω δωμαίων*)
 πλουτογαθὴ μυχὸν ἐνέξετε
 κλυτε, σύμφορες θεοί.

Hic excidisse versus nobis, Hermannō duobus versiculis post videtur. Pergit poeta:

ἀγετε, τῶν πάλαι πεπραγμένων
 λύσασθ' αἷμα πρόσφατοῖς δίκαις
 γέρον γόνος μηκέτ' ἐν δόμοις τέχοι.

Delet Hermannus πεπραγμένων, quia ex antistrophicis rejicit nonnulla. Nobis haec videntur sanissima: agite veterum malefactorum expiate sanguinem poenis recentibus; vetusta caedes in aedibus jam ne pariat. quos
 *) Engerus recte ἔσωθεν εἰδόμην nam est ἔσωθεν in libris.

Jam addunt libri v. 806: *τόδε καλῶς κτάμενον*. Verba haec et ad sensum optima et ad sententiam paene necessaria sunt. Significant enim: hoc quod occiditur recte occisum est, sive quae jam patrabitur caedes, recte patrata; nam praeterito, non futuro poeta quum utitur, caedem futuram cogitatione veluti transactam praesumit. Atque ut priorem diximus in comment. de relig. Orest. Aesch. continentibus p. 18, in hac ipsa re, ut pia puraque haec extrema occisio sit, salutis in regia domo spes continetur. Olim enim caedes caedem excipiebat; *γέρον φόνος* usque pariebat, quia nimirum caedes scelus vindicans scelesti ipsa erat et ultionem flagitabat. Nunc autem chorus hac nova sed eadem sanctissima ultione aboleri vult sanguinis olim profusi culpam; hoc si factum erit, fas est optare, ut vetusta caedes parere desinat. *Cur?* haec postrema pia puraque caedes est, *τόδε καλῶς κτάμενον*, quae verba mesodo summa cum gravitate praemittuntur. Contra quam exile, quam otiosum est, quod Bambergerum secuti critici pro *κτάμενον* substituerunt! Scripserunt enim: *τὸ δὲ καλῶς κτάμενον ᾧ μέγα ναίων στόμιον*, mire quidem enervantes ac perimentes sententiam. Quid enim attinet nunc egregiam memorari structuram templi Delphici?

14. Sequuntur haec: *ᾧ μέγα ναίων
στόμιον, εὐ δὲ ἀνιδεῖν δόμον ἀνδρός.*

Haec verba qui sine praejudicata opinione leget, non poterit aliter intelligere quam intellexit Scholiastes, qui *ἀνιδεῖν* interpretatus est *ἀναβλέψαι*: o tu qui magnam habitas speluncam, propitius fac ut oculos erigat domus viri h. e. Agamemnonis. Et accommodatur haec sententia superioribus aptissime. Nam chorus, qui ut purgetur et expietur domus optavit, optare idem potest, ut ea liberata malis attollat oculos, ad id tempus quasi *καταμυμνότηας*. At enim *ἀνιδεῖν* pro *ἀναβλέψαι* inauditum. Exemplis quidem usum hunc demonstrari non posse fateor; ratio non repugnat. *Ἰδεῖν* enim non modo visum (das Sehen) sed etiam obtutum oculorum (den Blick) declarare vel ex illo Homérico patet *ἀχρεῖον*

ἰδὼν JI. β, 269. Est igitur ἀνιδεῖν idem quod aufblicken *). Quamobrem in tanta sententiae bonitate ac medelae difficultate non ausim damnare scripturam, quae si non exemplis at ratione defenditur. Pergit poeta:

καὶ νῦν ἐλευθερίως
λαμπροῖσιν ἰδεῖν φίλοις
ῥύμασιν ἐκ δνόφερός καλύπτρας.

Λαμπροῖσιν pro λαμπρῶς, quod est in libris, Engero debemus, & post ῥύμασιν cum Hermannō inseruimus. Sed quaeritur, νῦν pronomen sitne referendum ad δόμον an ad ἀνδρός. Mihi φίλια ῥύματα demonstrare Agamemnonem videntur, qui chorus optat ut amico vultu ex sepulcri caliginoso velamine prospiciat. Domo namque ab impotentibus tyrannis liberata etiam Agamemno libertatem et mentis hilaritatem recuperavit et domum suam, Clytaemnestra dominante invisam, nunc demum placidis rursus oculis respicit.

19. Insequentium stropharum tam vitiosa conditio est, ut de certa emendatione nemo non desperaverit. Sed ipsa difficultas corrigendi nescio quid illecebrarum habet et bonis adhibitis aliorum inventis sententia saltem poetae probabiliter expediri potest. Et tertiae quidem anti-strophae tres priores versus 812—814 integri sunt:

ξυλλάβοι δ' ἐνδίκως
παῖς ὁ Μαίας ἐπιφορώτατος
πρᾶξιν οὐρίαν θέλων.

h. e. ἐπιφορώτατος ὢν, ὅταν πρᾶξιν οὐρίαν θέλῃ· translationem, quae est in ἐπιφορώτατος, a secundo vento petitam esse Hermannus exemplis

*) Comparari potest ἀναφέρειν, ἀνενέγκασθαι, recreari se, wieder auf- oder emporbringen, Herod. 3, 22; 1, 86.

demonstravit. Quae sequuntur, sic leguntur in libris: πολλὰ δ' ἄλλα
 φανεί χρηῖων κρυπτά. Ἄσχοπον δ' ἔπος λέγων νύκτα πρό τ' ὀμμά-
 των σκότον φέρει, καθ' ἡμέραν δ' οὐδέν ἐμφανέστερος. Haec verba
 per se non sunt obscura; continent enim causam, *cur* Mercurius dicatur
 ἐπιφορώτατος, opitulator secundissimus. Scilicet si volet promit obscura,
 ἀπERTA recondit, tam interdiu quam noctu, quod posterius in hoc oppri-
 mendorum tyrannorum conatu longe gravissimum est. At quaeritur qui-
 bus ea sint numeris concludenda. In primo versu constituendo caremus
 auxilio strophici, sed ab Hermanno mutuamur ἀμφανεί; in altero (κρυπτά
 — λέγων) propter illud ἄγετε, quod est in strophico, commendatur Engeri
 κρυπτάδι; tertium, dummodo in strophico transpositionem admittamus
 αἶμα λύσασθε προσφάτοις δίκαις pro λύσασθ' αἶμα, Bambergeri sa-
 nasse potest νύκτα πρόσθ'; ultimus integer est. Scribimus igitur:

πολλὰ δ' ἄλλ' ἀμφανεί χρηῖων,
 κρυπτάδι. Ἄσχοπον δ' ἔπος λέγων
 νύκτα πρόσθ' ὀμμάτων σκότον φέρει,
 καθ' ἡμέραν δ' οὐδέν ἐμφανέστερος.

Haec et intelliguntur facile et sententiam habent: poetae consilio aptissi-
 mam. Nimirum postremus deorum invocatur Mercurius, cuius in re tali
 transigenda praesentissimum auxilium est. Multa enim alia, occulta qui-
 dem, patefaciet, si volet; χρηῖων enim idem significat quod in v. 340.
 ἀλλ' ἔτ' ἂν ἐκ τῶνδε θεὸς χρηῖων θείῃ κελεύουσιν εὐφρογοντέρους, ne-
 que cogitandum de vaticinio. At obscure quum loquitur (nam ἄσχοπον
 ἔπος vox est quae nequit perspicui), et noctu tenebras obducit oculis et
 interdiu nihilo est evidentior, hoc est: tantum affert tenebrarum, ut ad
 eas discutiendas diurna solis lux nihil prae nocte habeat praecipui. Jam
 quaeritur, quale sit, quod Mercurius dicitur ἄσχοπον ἔπος λέγειν. Ve-
 rum vidisse arbitror Klausenium. Scilicet deus loqui putandus est, quum
 verbis ad fallendum comparatis utitur homo, qui fraudem instituit. Talis
 autem vox quod et obscura noctu et interdiu nihilo dicitur evidentior,

ea res offensionis nonnihil habet; tempus enim, quo quidque dicitur, nihil aut ad obscuritatem aut ad evidentiam dictorum valet. At nocturnis tenebris diurnae lucis claritatem quum poeta opposuit, ut significaret nullo non tempore non esse deum obscurissimum, secutus est fortasse locutionem aliquam proverbialem, quasi nōs dicamus: ne sol quidem, qui omnia luce complet, hujus dicta potest illuminare. Ceterum *νόμῳ τε* tempus declarare nocturnum et significare *per noctem* planissime patet ex contrapositione καὶ ἡμέραν.

20. Jam quae poeta adhuc chororum dicentem facit, breviter repetamus. Sunt autem haec: Jupiter, coeptae rei prosperos successus da et quae justa precor rata esse jube. Precor autem ut custodias ac victorem facias Orestem idque cum tua causa, ut sacrificiorum remuneratione ne careās, tum ipsius gratia, qui viri tibi cari filius est; hujus noli rescisse miseras, quin feras opem. Vos autem dii penates, haerentem in domo sanguinis usque profusi maculam sancta puraue caede eluite. Exin, Apollo, cujus mandatu caedes peragitur, fac ut allevet oculos misera domus atque eam amice rursus ex sepulcro respiciat pristinus dominus Agamemno. Dolos autem, sine quibus haec perfici nequeunt, tu suppedita, Mercuri, cui et patefaciendi et dissimulandi summa vis et facultas est.

Ita prima carminis pars continetur precibus; quae si exaudiantur quid inde continuo futurum sit, enunciat strophæ quarta, 819—826. Hujus scriptura in libris haec est:

καὶ τότε δὴ πλοῦτον
 δαμάτων λυτήριον,
 θῆλυν οὐριοστάταν,
 μοῦ ποσειδῶνος γοήτων νόμον μεθήσομεν.

Proficiscor a νόμον μεθήσομεν. Dictum hoc ut apud Herodot. 6, 29

μεθιέναι γλῶσσαν Περσίδα; est igitur cantum mittere sive edere modulatum. Qui cantus quum sit ob recuperatam salutem laetantium, in γοήτων nihil inesse potest, quod planctum significet. Hoc igitur dictum putamus a γόης, praestigiator. Quos homines quum credibile sit artificiiis suis adhibuisse sonoros cymbalorum tympanorumque strepitus, sicuti consimile genus τῶν μητραγυρῶν, qui apud Athen. XII. p. 541 e dicuntur τυμπανοφορεῖσθαι, videtur γοήτων νόμος hoc loco translate dici cantus immodico quodam et exaggerato sonitu perstrepens. Sed idem νόμος appellatur δημοῦ κρετός; et δημοῦ quidem neque a libris tutum et inconcinnum numeris est; requiritur enim creticus. Atqui quum κρέκειν dicatur in pulsandis instrumentis musicis, ad fanaticum autem cantum, qualis γοήτων est νόμος, congruens sit ὄργανον ἐνθουσιαστικόν, sit autem ex hoc ipso genere ῥόμβος, ut patet ex Apoll. Rh. 1, 1139. ἐνθεν ἐς αἰεὶ ῥόμβῳ καὶ τυπάνῳ Τεῖην Φρύγες ἰλάσκονται, ingeniosissime Ahrensiarum arbitror conjecisse ῥομβόκρεκτον· est enim ῥομβόκρεκτος νόμος proprie is, qui rhombo pulsato efficitur. Quamquam certa veritas ne hujus quidem conjecturae est. Contra manifesta fides librorum est in οὐριοστάταν· nam quidni νόμος ille dicatur, ut Scholiastes ait, οὐρίως σταθεῖς, secundis rebus constitutus, hoc est secundo quasi vento spirante? Modo legimus πρᾶξιν οὐρίαν. Reliqua cantus attributa sunt θήλυν, δωμάτων λυτήριος. Hoc non sic accipiendum, quasi cantus domum liberet, sed cantus significatur ad domus liberationem pertinens, das Befreiungslied des Hauses; nisi vero praestat cum aliis scribere δειμάτων. His positis ne in πλοῦτον quidem dubitamus quin lateat adjectivum, sed quod, nemo pro certo asseveraverit. Maxime mihi placet Bambergeri κλυτόν· ceterae conjecturae aut inanes ad sententiam aut longe arcessitae videntur. Scribimus igitur non sine aliqua probabilitate:

καὶ τότ' ἤδη κλυτόν,

δειμάτων λυτήριον,

θήλυν, οὐριοστάταν,

ῥομβόκρεκτον γοήτων νόμον μεθήσομεν.

Ita se exsultaturum professus chorus addit causas exsultandi, futuram civitati salutem, suum auctum commodum, amicorum quorum partibus favet, a malis liberationem. Verba librorum: πόλει τὰδ' εὖ· ἐμὸν ἐμὸν κέρδος αἰξεται τόδε, ἄτα δ' ἀποστατεῖ φίλων sunt illa quidem ad intellectum facillima, sed eadem difficillime rediguntur in numeros eos, quos requirit antistropha. Hujus versus ii, quibuscum concinere strophicos necessarium est, hi sunt:

χάριτας δογᾶς λυπρᾶς, ἐνδοθεν φοινίαν ἄταν τιθεῖς,
τὸν αἴτιον δ' ἐξαπολλύς μύθου,

in quorum metro praeter ἄταν nihil est vitiosum. Quod ad metrum si strophicos exigimus apparet primum, strophicum πόλει τὰδ' εὖ nihil in antistropha habere cui respondeat. Excidit igitur in antistropha dipodia jambica, quod inde factum videtur quod qui integer est in strophica versiculus proxime superior (822), 'is' in antistropha extrema sui parte truncatus (834) etiam sequentem illam dipodiam hausit. Sed quae jam subjiciuntur ἐμὸν ἐμὸν κέρδος κ. τ. λ. et χάριτας δογᾶς κ. τ. λ., ea respondere inter se arguit ille, unde utraque incipiunt, paeon quartus. Hunc paeonem in antistropha duo sequuntur cretici et dimeter trochaicus catalecticus. Eosdem numeros recuperabit etiam strophica, si pro αἰξεται cum Hermannō scribemus αὔξει, cujus verbi *intransitive* quidem usurpati locum occupavit αἰξεται pro glossa adscriptum. Habemus igitur:

πόλει τὰδ' εὖ,

ἐμὸν ἐμὸν κέρδος αὔξει τόδ', ἄτα δ' ἀποστατεῖ φίλων.

Ultimus strophicus excidit. Eorum quae manserunt sententia haec est: civitati haec prospere eveniunt, meum, meum hoc gliscit lucrum, miseria autem ab amicis recedit. Asyndeton inter duo membra priora non abhorret ab gesticenti laetitia chori, qui quod dicit ἐμὸν κέρδος αὔξει τόδε, notissima utitur breviloquentia: pro τόδς τὸ κέρδος αὔξει ἐμὸν κέρδος. Pro ἄτα δ' nescio an rectius scribatur. ἄτα κ.

21. Deorum invocationem secuta est laetitiae spe praesumptae significatio, hanc sequitur in antistropa altera (827.—830) adhortatio chori stimulantis Orestem, ut poenam sceleratorum, unde tanta omnibus bona redundant, fortiter fidenterque exsequatur.*). Sed onerari stropham hanc pondere verborum perperam a librariis iteratorum pridem intellectum est. In hanc sententiam quae disputata sunt repetere quum inutile sit, nihil aliud quam ascisco scripturam Bambergeri, qui ipse Seidlerum et in extremo versiculo sanando Blomfieldium secutus est. *Θροουμένα* pro *Θροούσα* debemus Engero; cf. antistrophicum 792.

σὺ δὲ θαρσῶν, ὅταν ἦκη μέρος ἔργων,
ἐπαύσας πατρὸς αὐδᾶν
θροουμένα τέκνον
πέσαι' οὐκ ἐπίμοιρον ἔταν,

quorum verborum hic videtur esse sensus: tu vero fidens, quando venerit officium agendi, patris illi vocem acclamans, ubi te filii nomine compellabit, perfice ultionem probro carentem. Patris vox ea est, quasi Orestis loco foret usus pater esset; est igitur: exclamanti Clytaemnestrae *filii regerito interfectorix* mariti. *Ἄτην* autem Aeschilo pro poena dictam habes in hac ipsa fabula v. 383, ubi Jupiter scelestis hominibus mittit *ὑστερόποιον ἄτην*: plura dedi in comm. de religg. Orestiae p. 11. Nimirum. *ἄτης* prima significatio est infortunii; sed infortunium, quo quis plectitur, saepe poenae vim aut ultionis habet. Ultio autem Oresti peragenda non, sicuti priores per gentem grassantes ultiones, conjuncta scelere est, sed de chori quidem sententia expers sceleris ac propterea *οὐκ ἐπίμοιρος*. Vidit hoc Blomfieldius.

*) Est enim descriptio carminis tripartita: Dii prosperate victoriam; inde recuperatae salutis ingens redundabit laetitia; ergo fortiter, Orestes, rem perfice. Ordo stropharum et antistropharum integer est.

Pervenimus ad quartam antistropham, in qua carmen desinit (831—837). In qua, si recte stropham descripsimus, intercepta pars est versiculi quarti et quintus totus; in quo fuit, nisi fallor, verbum finitum, unde pendebat accusativus *χάριτας*. Nos receptis aliorum emendationibus et una nostra, hanc extremam carminis partem sic scribimus:

Περσέως τ' ἐν φρεσὶν

καρδίαν ἀνασχεθῶν,

τοῖς θ' ὑπὸ χθονὸς φίλοις

τοῖς τ' ἄνωθεν προπράσσω *υ-υ-υ-*

υ-υ-

χάριτας δογᾶς λυπρᾶς, ἐνδοθεν φοινίαν [ἄταν] τιθεῖς

τὸν αἴτιον δ' ἐξαπολλύς μοῖρου.

In hujus antistrophae versu altero pro eo quod in libris est *καρδίαν σχέθων* explendorum numerorum causa scripsimus *ἀνασχεθῶν*, Persei erigens in praecordiis animum sive robur. Eadem structura est apud Apoll. Rhod. 4, 696: *οὐδ' ἔπειτα ποτ' ὅσσε ἰθὺς ἐνὶ βλεφάροισιν ἀνέσχεθον*. Quod autem de oculis dicitur, quidni transferatur ad animum, quum praesertim Latini quoque erigere animum dixerint. *) Jam qui deest imperativus verbi finiti, fuit significationis cognatae cum participio *προπράσσω*, ad quod accusativus *χάριτας* non minus pertinet quam ad illum, quem cogitatione addimus; imperativum. Est igitur sententia verborum haec: Persei erigens in praecordiis animum, amicis, quique subter terram quique supra sunt, perfice (confice) munera tristis irae, cruentam intus (ultionem) peragens, auctorem autem caedis interimens. — Munera tristis irae quae suis afferre jubetur Orestes, intelligo necem matris et Aegisthi, qui idem dicitur *αἴτιος μοῖρου* Agamemnonis. Ceterum ob interceptos versus superiores incertus est accusativus *χάριτας*; dubia itidem propter parum accuratam responsionem, non ob significationem, vox

*) Cf. Eum. 522. *ἐν δέει* (pro *φάει* vulgatae) *καρδίαν ἀνατρέφειν*.

ἄταν, pro qua primae brevis vocabulum substituerunt Hermannus ab ipso confictum ἄγαν (sacrificium ut ait ad Agam. 704), Emperius, πάλαν, Engerus σφαγάν" possis. etiam μάχων, quae vox huic designando certamini poetae paene sollemnis est; cf. Ch. 399, 874, 946, 947.

22. Corruptissime leguntur strophæ et antistrophæ altera stasimi postremi inde a versu 952. Et strophæ quidem exciderunt versus tres priores; sine indicio lacunæ sequuntur in libris hæc: τᾶπερ ὁ Λοξίας ὁ παρνασσίος, μέγαν ἔχων μυχὸν χθονὸς ἐπ' ὄχθει ἄξεν ἀδόλως δολίας (vel δολίαν) βλαπτομένην ἐν χρόνοις θείσαν ἐπείχεται. Videamus ex his quid possit extricari. Coniungimus verba sic: ὁ Λοξίας ἐπείχεται θείσαν· ad hoc autem participium requirimus objectum; latet hoc in ἄξεν ἀδόλως, quod olim fuit ἄξενα δόλοις· nam ἄξενα δόλοις ἔθνηκεν, inhospitalia dolose fecit Clytaemnestra, quum reducem maritum epulis exceptum interfecit, ὥς τις τε κατέκτανε βοῖν ἐπὶ φάτνῃ. Jam δολίας illud, quod subjicitur voci ἀ-δόλοις, ex dittographia, vel, si scriptum est δολίαν, ex glossa natum arbitror. Sed eandem mulierem dicit poeta βλαπτομένην ἐν χρόνοις. Omitte hoc ἐν, ante δόλοις insere necessarium discriminandis participiis articulum τήν: tres bonos habebis dochmios continuos, optimam sententiam: ὁ Λοξίας — ἄξενα τήν δόλοις βλαπτομένην χρόνοις θείσαν ἐπείχεται, h. e. Loxias ἐπείχεται τήν δόλοις ἄξενα θείσαν, βλαπτομένην χρόνοις (i. q. χρόνῳ); Apollo mulierem aggreditur eam, quae dolose fecit inhospitalia ita, ut ex dolis tandem aliquando noxam capiat. Τάπερ autem, ut sæpe tales accusativi, cf. Pers. 114, significat quapropter. Reliqua est, ut sanus sit locus, emendatio verborum ἐπ' ὄχθει, pro quo gratus amplector quod Schützius reperit ὀμφαλῶ· cf. Eum. 40. 166. Hoc enim recepto integros habemus quatuor versus dochmiacos:

τᾶπερ ὁ Λοξίας ὁ Παρνασσίος,
μέγαν ἔχων μυχὸν χθονὸς ἐπ' ὀμφαλῶ,

ἄξενά τήν δόλοισι βλαπτομένην χρόνοις θεῖσαν ἐποίχεται. *)

Sequuntur in libris haec: κρατεῖται πῶς (sic Med.) τὸ θεῖον παρὰ τὸ μὴ ὑπουργεῖν κακοῖς, unde tres rursus dochmios effingimus, quorum duobus versum supra abruptum explemus; nam ita faciendum docet brevis ultima in παρὰ et vocabulum antistrophicum alioquin frangendum (εὐ-προσώ: — πρ v. 969).

— 30 — 30 — . Κρατεῖται τέ πῶς τὸ θεῖον πάρα
μὴ ὑπουργεῖν κακοῖς.

Κρατεῖται passivum est: obtinetur, scilicet ea sententia, — ea lex, quam demonstrant sequentia. Τέ propter syllabae antecedentis pronunciationem facillime excidit. Τὸ θεῖον πάρα est contra numen divinum, hujus laesa voluntate. Κακοῖς autem ὑπουργεῖν est pravis rebus operam navare vel potius inservire. In una synizesi μὴ ὑπουργεῖν claudicat haec scriptura, fateor. Neque confugiam ad Soph. Fr. Acris. 64 (Wagn.), ubi Brunckius et Seidlerus scripserunt ἢ ὑλακτῶ μάτην: hoc enim pridem explosum. At vix graeca vox est, quae facilius quam particula μὴ cum sequenti vocali vel diphthongo coalescat pronunciatione. Deinde quas scimus aures tulisse crasin μῆϛω (Ar. Ran. 169), ab iis cur repudiatam judicemus synizesin μὴ ὑπουργεῖν? Scio quid intersit, sed pauxillum hoc est. Quamquam facile cedo meliora danti, modo ne poetae corrumpatur sententia.

Quum autem dicit chorus, poenam dum scelesti luant obtineri legem,

*) Βλαπτομένην arctissime junge cum θεῖσαν, δόλοισι ἄξενά ἐθηκε βλαπτομένην χρόνοις, nisi vero praestat scribere χρόνῳ et nata pluralis terminatio est ex δόλοισι. — Scio verba supra posita sic posse copulari: ὁ Λοξίας ἐποίχεται τήν δόλοισι βλαπτομένην χρόνοις, θεῖσαν ἄξενά. Cur praetulerim copulationem alteram, peritos non fugiet.

ne quis contra divinum numen pravitatibus inserviat, nihil is aliud quam celeberrimam inter Graecos sententiam enunciat, in poena maleficorum non tantum talionis, sed etiam absterrendi vim versari; quoties enim poenam dat aliquis, toties peccare vetans lex sancitur; cf. theol. meam posthom. p. 343 sqq.

Quae sequuntur ἄξιον δ' οὐρανοῦχον ἀρχὰν σέβειν malo δὲ ejecto corrigere, quam cum Hermannō scribere ἄξια δ'. Clausula est: πέρα τὸ γῶς ἰδεῖν. Totam igitur stropham β sic descriptam exhibemus:

uuu-u- uuu-u-

uuu-u- uuu-u-

uuu-u- uuu-u-

τάπερ δ' Ἀοξίας δ' Παρνάσιος, ἡ δὲ Νύξ ἀνιπταμένη

5. μέγαν ἔχων μυχὸν χθονὸς ἐπὶ θυγαλῶ, ἡ δὲ Νύξ ἀνιπταμένη

ἄξια τὴν δόλοισι βλαπτομένην χρόνοις, ἡ δὲ Νύξ ἀνιπταμένη

θεῖσαν ἐποίχεται. Κρατεῖται τέ πως τὸ θεῖον πέρα

μὴ ὑπουργεῖν κακοῖς. ἡ δὲ Νύξ ἀνιπταμένη

Ἄξιον οὐρανοῦχον ἀρχὰν σέβειν, ἡ δὲ Νύξ ἀνιπταμένη

10. πέρα τὸ γῶς ἰδεῖν. ἡ δὲ Νύξ ἀνιπταμένη

Antistrophae tres versus priores emendate scribuntur sic:

Μέγα τ' ἀσφρόθη ψάλιον οἰκετῶν, ἡ δὲ Νύξ ἀνιπταμένη

ἄναγε μάν, δόμοι· πολὺν ἄγαν χρόνον, ἡ δὲ Νύξ ἀνιπταμένη

χαμαιπετεῖς ἐκείσθ' ἀέλ, ἡ δὲ Νύξ ἀνιπταμένη

hoc est: magnumque demtum est capistrum familiae; sursum vero, domus; nimium diu humi prostrata jacebas. — Singularum emendationum auctores vide apud Hermannum. De ἄναγε, qui imperativus extincta verbali vi abiit in particulam cf. annot. meas ad Iliad. p. 281; μάν est

vero; cf. Il. α, 302. ἄγε μὴν· η, 459. ἄγρει μάν.

23. Quae sequuntur scripta sunt in libris hunc in modum: τάχα

δὲ παντελὴς χρόνος ἀμείψεται πρόθυρα δωμάτων, ὅταν ἀφ' ἑστίας
(ἀμφ' Med.) μῦσος πᾶν ἐλάση καθαρμοῖς ἅπαν ἐλατήριον. *) Incipiamus a protasi, cujus subjectum diu ignoratum et sententiam obscuravit et recte emendandi viam praecclusit. Est autem subjectum quod quaerimus ἅπαν ἐλατήριον, omne piaculum vel omne genus piaculi, proprie: quidquid ad exigendum idoneum est. Consimile σωτήριον est in Eum. 701 et λυτήριον apud Soph. Trach. 545. (554). Hoc igitur dicit poeta: quando piaculum omne omnem labem a foco lustrationibus amoverit. — Hoc autem ubi factum erit, quid jam futurum est? Expiatae purgataeque ubi aedes erunt, neque χρόνος neque χορός, sed ejectus exterminatusque γόνος per aedium vestibulum egreditur: γέρον γόνος οὐ μηκέτ' ἐν δόμοις τέσσεται. cf. supra v. 805. Atque emigrabit παντελὴς, nullo relicto semine, unde nova possit germinare caedes. Haec autem conjectura mea nisi semet ipsa tuebitur, vanum fuerit adsciscere argumenta. Reliquum est, ut persanatus sit locus, restituere numeros. Ad quorum integritatem, ut ex verbis emendatis tot quot strophae desiderat efficiantur legitime inter se respondentes dochmii, μῦσος πᾶν ἐλάση transpositione corrigimus et unam longam requirimus ante ἐλατήριον, in qua tamen inserenda, quum certi nihil habeamus, hariolari nolumus.

τύχα δὲ παντελὴς γόνος ἀμείψεται
5. πρόθυρα δωμάτων, ὅταν ἀφ' ἑστίας
πᾶν ἐλάση μῦσος καθαρμοῖς ἅπαν
— ἐλατήριον.

Postrema libri sic exhibent: τύχα δ' εὐπροσώπωνιζοῖται τὸ πᾶν ἰδεῖν ἀνοῦσαι θροεμένοις μετοιχοδόμων πεσοῦνται πάλιν· παρὰ τὸ φῶς ἰδεῖν. Ante omnia ad πεσοῦνται quaerendum subjectum est; datur hoc in τύχα,

*) Improbo, quae scripta sunt in Mus. Rh. N. F. 10, 4 p. 525, nec magis probō quae leguntur de toto carmine in Annal. Zimm. IX p. 674 sqq. 1842. Horum quidem versuum structuram perspexit Jonghius.

pro qua reponimus *τύχαι* nam neque librorum aliena sunt vestigia (fuit enim iota in G.) et rectissime Scholiastes cetera falsus *τοῦτο δέ*, inquit, *ἀπὸ τῶν κύβων μετήγαγεν*. Hermannus subjectum, quo opus est, repetit ex *μετοικοδόμων*, scribens *μετοικοί*. At illud *μετοικο* scribendum est *μετοίκους*, aut *θροεμένοις* non habet quo referatur. Jam Hermanno auctore hoc ipsum participium scribimus *θροεμένοις* et *ἀκούσαι* metro cogente debemus; neque enim aut necessarium est, aut causa, cur additum sit, obscura. Inde nascitur haec scriptura ad sensum optima:

- - - - - Τύχαι δ' εὐπροσώπων κοίτα τὸ πᾶν
 ἰδεῖν θροεμένοις
 μετοίκους δόμων πέσονται πάλιν.
 10. πάρα τὸ φῶς ἰδεῖν.

Hoc est: res autem habitatoribus aedium omnia se mala vidisse dicentibus vicissim ita cadent, ut earum, quasi tesserarum, situs speciem habeat jucundam. *Μετοίκους δόμων* intelligo prae ceteris Orestem, qui mutata sede domum redibit; is cum suis vere potest dicere omnia se vidisse sive universitatem quandam malorum perpassum esse. Huic in paternam sedem restituto fortunae quasi tesserae ita cadent prospere, ut earum situs (*κοίτη*) sit *εὐπροσώπος* sive grata ad adspectum specie.

Descriptio denique carminis his paucis conficitur et evidentissimo nexu copulatis sententiis: tandem venit ultio, venit ultor, cujus caedem perpetrantis manum rexit *) Justitia, mala maleficis rependens. Quapropter Apollo Clytaemnestram nunc ipsam aggreditur, cujus poenâ peccare vetans lex divina sancitur. Inde libertas redditur aedibus, & quibus omni lustratione expiatis emigrabit caedes, immigrabunt autem, quibus omnem se miseriam perpassos dicentibus nova rursus lux oborietur.

*) Caedes enim, quae nunc cum maxime peragitur, jam peracta cogitatur.

